

Amikor kicsi voltam¹

(4. rész)

Amikor kicsi voltam, imádtam a sült tököt. Nagymama hozta haza a piacról, biciklit tolt, annak a kormányára volt felakasztva a szatyor vagy a kosár, amiben a tök himbálózott. Máskülönbem nem bírta volna a lába, amely visszeres és tyúkszemés is volt. Ez utóbbiakat egy lavórban szokta volt áztatni, aztán ha megpuhultak, kicsi ollóval levagdosta a tetejüket. Mindig borzongással vegyes kíváncsisággal szemléltem, hogyan tudja valaki a saját húsát vágni. De olyankor megnyugtató, hogy az már elhalt bőr, nem is érzi egyáltalán. Otthon feldarabolta a tököt cikkekre (*halloween* ünnepe nem volt ismeretes a Szovjetunióban, így a sütőtököt sem kifaragni nem akartuk, hogy rémisztő, vagy éppenséggel vicces pofát varázsoljunk neki, sem lámpást nem készítettünk belőle; más ételrecepthez sem használtuk fel, mert példának okáért leves – töklaska névvel – csak nyáron készült a halványsárgás-zöldes színű hosszúkás főzőtökből, tehát minden valamirevaló sütőtökre egyetlen sors várt, mégpedig az, amire a neve predesztinálta: hogy *megsüssék*), a cikkeket alufóliába bugyolálta (az alufóliát akkoriban fényes papírnak neveztük, ki a fene gondolta, hogy olyan vékony és igazi fémből van, a különleges példányokat egy dobozban gyűjtöttem, mindig nagy gonddal kellett kibontani, ami benne volt – legtöbbször csokoládé –, hogy el ne szakadjon a fényes papír, amit aztán az asztalra fektettem, és szorosan összezárt három ujjammal – a hüvelykkel, a mutatóval és a középsővel, akárcsak a később gyakorolt három-ujj technika tanítja – simítottam, egyengettem tovább, hogy a gyűrődések parányi ráncokká alakuljanak), és nagyapa betette őket a cserépkályhába.

A tüzet nagyapa mindig reggel rakta meg, így a műveletnek sok alkalommal voltam szemtanúja, olykor aktív résztvevője is, különösen óvodás koromban, amikor viszont – családi megfontolás alapján – óvodába éppenhogy nem jártam. Először fahasábokból készített egy kis rakást a kályha belsejében, amibe újságpapír darabokat is tűzött. A papírról aztán lángra kapott a fa, majd miután az

GERZSENYI GABRIELLA (1977) író, jogász. Legutóbbi könyve: *Brüsszel után szabadon* (2021).

1 Az *Amikor kicsi voltam* című írás egy sorozatnak az önállóan is olvasható része. A 2. rész a *Forrás* 2022/3. számában jelent meg.

leégett, jöhetett rá a szén. (*Környezettudatos* énem minden bizonnyal szűkölt volna, ha látja, mit égetünk. Nem tette, mivel még nem létezett. Nemcsak nekem nem volt, de senki ismerősnek. Felvilágosulatlan homályban ténfergett nő és férfi, öreg és fiatal, ukrán és magyar egyaránt. Örültünk, ha volt elég enivaló, néha jutott egy jégkrém a Gasztronóm melletti sarokról vagy üveg tejszín a Verkeparti boltból. Újításokon nem törtük a fejünket. Az iskolában a tanítónéni gyorsan derékba törte az olyan reformkezdeményeimet, hogy a ronda és kényelmetlen barna formaruha helyett pulóverben járhattunk, vagy a tankönyveinket magyarországi, Mikulást és karácsonyfát ábrázoló, sőt, a „Kellemes karácsonyi ünnepeket” feliratot magán viselő csomagolópapírba rejtjük.) Háromféle szén volt hozzáférhető, nagypapa a barnának örült a legkevésbé, az antracitnak pedig a legjobban. Minőségét tekintve a kettő között helyezkedett el a méretében a barnához hasonló (azaz viszonylag nagy, gyerekezembe alig elférő darabokból álló), színében viszont az antracit mélyfeketéjével megegyező feketeszén.

A szenet fadeszkával elkerített helyen az első kamrában tartották nagyapáék, amit ők következetesen *kamarának* mondtak (a szüleim és én ezzel szemben ragaszkodtunk a kamrához; ugyanakkor az éléskamrát senki nem emlegette sem kamraként, sem kamaraként, egyszerűen *spájz* volt a neve). Nagypapa hosszú nyelű fém lapáttal szedett mindig belőle egy nagy fém vödörbe. Az első kamrában tartotta a biciklijét, a nagy mázsáló mérleget, a satut is. A tükrös fehér szekrényben sorakoztak a kinti ruhái. Vastag kesztyű a kerti munkákhoz, meleg szvetter, *strapacipő*. Így hívta, amiért már nem volt kár, amit lehetett nyúni, strapálni. A széntároló mellett volt a füstölő. Disznóvágás után oda kerültek a finomságok egy időre. A fali szekrényben két kicsi, de gyönyörű képet őrzött nagypapa. Az egyik Szűz Máriát ábrázolta, bársonyos bőrrel, kedves szemekkel, világoskék háttér előtt. A másikon Jézus Krisztus volt, szintén nagyon szépnek és kedvesnek lefestve. A fahasábok a hátsó kamrában sorakoztak, gondos halomba rakva, és elöl megtámasztva rövid cölöpökkel, hogy az egész rakás szét ne csússzon. A farakással átellenben volt egy nagy faláda, benne máléliszt. Ebből kaptak a malacok. A szemközti falon kerti szerszámok sorakoztak: vasvilla, kapa, kasza, ásó, gereblye. Volt külön két kicsi kapa a gyerekeknek. A kamra végében pedig a présházat rendezték be. Nagy kád (a *kád* kifejezés ellen belül tiltakoztam, bár sosem mondtam ki talán: kád az, amiben fürödni lehet, hosszúság, viszonylag alacsony és keskeny; különösnek találtam, hogy egy nálam magasabb, fából készült, kerek alapterületű dézsát kádnak kell mondani, de – a kamarával ellentétben – elfogadtam, ha nagypapa kádnak mondja, akkor az bizony kád), daráló, préselő. Ezek az év nagy részében pihentek, csak ősszel helyezték őket szolgálatba, szüret idején.

A cserépkályha azon túl, hogy a szoba melegítésére szolgált, igen fontos szórakoztató feladatot is ellátott. Nevezetesen, amikor Ági kuzinommal csupasz kézzel hógolyóztunk, meg hőembert építettünk, és nagyon átfagyott a kezünk, utána bementünk a szobába, és rászoritottuk a tenyerünket a cserépkályhára, borzasztóan égetett, fájdalmas, de mégis érdekes és izgalmas érzés volt. Ha

nagymama kitartó utasítására kesztyűt kellett húznunk (mennyire bosszantó volt a *kitartó* utasítás, hiszen mi váltig állítottuk, hogy nem fázunk, még akkor is, amikor már a hidegtől nem éreztük az ujjainkat – nem fáztunk, mert már nem éreztük! –, ám nagymama ragaszkodott hozzá, hogy ő tudja jobban, és nekünk szépen szót kellett fogadnunk; mostanában már én vagyok, aki jobban tudom, és kitartóan utasítok, és ragaszkodom, sőt, rimáncodom és megfeszülök, a gyerekeim pedig bosszankodnak, és váltig állítanak, és nem fáznak, és a végén persze szépen szót fogadnak; de szép is lenne! Ők azonban nem fogadnak szépen szót. Csúnyán se. Ők kiabálnak, ajtót csapkodnak, elrobognak puszi nélkül az iskolába, és ha véletlenül fel is veszik a kesztyűt – vagy sapkát, vagy sálát, vagy kerékpáros sisakot –, az csak az első kanyarig van rajtuk, amikor is leveszik, és hanyag mozdulattal begyűrik a táskájukba), akkor legalább a talpukat tapasztottuk a kályhára úgy, hogy keresztbe feküdtünk a nagymamáék ágán, a nagyapa felőli oldalról, és a lábunkkal támasztottuk a kályhát.

Egyik kedvenc játékunk volt az *öregnénis*. Ilyenkor felültünk a hajóhintára (nagyapa saját kezűleg készítette, időtálló fém és fa anyagokból, benne két üléssel, ahová apró korunkban még szíjjal rögzített, később ezt elhagyta, majd midőn kinőttük az üléseket, akkor elnézte, hogy kívülről ültünk rá, lábunkkal megadtuk a kezdő lökést a földről, kalimpáltunk a levegőben, ütemesen mozgva hajtottuk a járművet, ami időnként úrhajóvá változott, és felvitt a csillagokig is – ezt számomra a hátsó kamra tetejének lábammal való elérése jelentette, egyszer óvatlanul lerúgtam egy cserepet is, de nagyapa nem haragudott érte, székre állt és visszaillesztette), ezzel eljártunk, hogy elmegyünk a kertünkől kirándulni, eljutunk egy erdőbe, aminek a közepén van egy ház, abban lakik egy öreg néni, egyedül él, senki sem segít neki, ezért mi segíteni fogunk, rakunk vederbe fát meg szenet, és bevisszük neki a házba, hogy tudjon mivel fűteni. Ez a néni nagymama volt, aki, cserébe a jótettért, megkínált minket ebéddel. Így lettem én is aktív résztvevője a tűzrakásnak, hiszen a nyersanyagbeszállítás kétségkívül elhanyagolhatatlanul szükséges lépés volt.

A sütőtöknél figyelni kellett, hogy puhára süljön, de ne égjen meg, bár, ha csak az alja lett kormos, az nem volt baj, azt le lehetett kaparni. Nagymama úgy mondta, akkor jó, ha *parázs*. Mit takart a kifejezés, nem magyarázta. Ma talán roppanósnak mondanánk: kellően puha, de még nem pépes, hogy némi munkára mégiscsak készítse a beléje harapó fogakat. A tökön kívül sokszor sütöttünk krumplit is, ritkábban egészben, alufóliába csomagolva a kályha parázsába dobva, gyakrabban viszont meghámozva, felkarikázva, a konyhai *spór* tetején. A spórban is tűz lobogott, elkészítése a cserépkályhában égőhöz hasonlatos művelet volt az elejét tekintve, ám ide szén nem került, csak a fát kellett napjában többször pótolni. Ételek melegítésére, mosogatáshoz való víz melegen tartására kiválóan alkalmas volt a méretes, téglalap alakú fém felület. Mellesleg pedig megsültek rajta a krumplikarikák, pirosas-barnás színűre, néhol fekete pöttyökkel tarkítva. Késhegynyi vaját biggyesztettünk a tetejére, csipet sóval megszórtuk, mennyei csemegének tetszett. A spóron kívül volt a konyhában

egy kétkarikás gáztűzhely is, a nyílt láng melege kellett a komolyabb főzési-sütési feladatokhoz. Meleg időben, amikor a spór egyébként is szabadságát töltötte (nyári álmát aludta tán), ez a tűzhely volt kizárólag használatban. Igaz, tartaléknak őrzött nagymama a spájzban egy kicsi, egykarikás *rezsót*, hiszen előfordulhatott, hogy kifogyott a gáz. A sütemények, a töltött vagy rakott fogások pedig rendre a *blóderben* készültek. Ütött-kopott, kékes színű, árammal működő fémdoboz volt, felforrósodása után ajtaját csak kesztyűben vagy konyharuhába bonyált kézzel lehetett nyitni-csukni (olykor még úgy sem, mert az ajtó – pillanatnyi szeszélyétől függően – vagy szorult, vagy megpróbált az őt tartó csavaroktól különválni). Három tepsi is elfért benne, amelyeket nagymama bosszorkányos ügyességgel mozgatott, cserélgetett, hogy minden megfelelően készüljön, se nyers ne maradjon, se meg ne égjen. Egyetlen hőfokkal lehetett dolgozni, azazhogy többel is, hiszen az elején hűvösebből indult, elérte csúcspontját, majd az áramellátás megszűnte után fokozatosan hűlt le ismét.

A múlt héten tököt sütöttem, és nagyon *irigyeltem* nagymamát. Hazavittem a boltból autóval a vastag vákuumfóliába csomagolt tökszeleteket. A fólia késsel való lebontása közben megszúrtam bal kezem mutatóujját a kis pengehosszúságú, tűhegyes konyhai hámozókéssel. Ujjamra vízálló sebtapaszt tekertem, folytattam a műveletet, majd a fóliadarabokat kidobtam a szelektív szemeteskuka megfelelő rekeszébe. A sütő mintegy hetven oldalra rúgó használati utasításából kikerestem a magyar nyelvűt, hosszan tanulmányoztam a különböző gombokat, a *speciális* funkciókat, nem mertem tippelésbe bocsátkozni a tök súlyát illetően, ezért lemértem akkurátusan az *elektronikus* konyhai mérlegen, majd ahhoz igazodva bepötyögtem a gép *érintős* vezérlőpultján a kívánt sütési módot, a hőfokot és a sütési időt. Valamit mégsem jól csináltam, mert a gép sípolással adott hangot nemtetszésének, és nem engedte véglegesíteni a beállításokat. Kezdtem hát előlről, kínosan ügyelve a használati útmutatóban írt műveletek helyes sorrendjére, az érintőgombok megfelelő erővel való pötytyintésére, miközben fejben lázasan számígtattam az otthonról távol tölteni tervezett időt és a sült tök elkészültének kívánatos óráját. Mégpedig úgy, hogy a tök *parázs* legyen. Második nekifutásra kitartásomat siker koronázta, a gép beletörődött a talán számára még új és szokatlan programozásba, és kijelzőjén való megjelenítéssel igazolta vissza kívánalmaimat. Amikor azonban este hazatértem lányommal a lovardából, éhesen, átfagyva, a küszöbről odébb rúgtam a halloweenre kifaragott, már rothadásnak indult természetes tököt, és a házba lépve kerestem a levegőben a sült tök édesen mézes illatát, semmit nem éreztem. A konyhában elég volt egyetlen pillantást vetni a sütőre, aminek kijelzőjén ütemesen villogott három nulla, hogy világos legyen: áramszünet volt délután, törlődött a sütőből a programozás. Nem került aznap este sütőtök az asztalra, nemhogy parázs, de semmilyen. Másnap aztán összeszedtem a kellékeket: a tököt, a sütőt, a használati utasítást és a lelkierőmet, és újfent hozzáálltam a sütőtök elkészítésének feladatához. Nagymama és nagyapa a falon csüngő, bekeretezett esküvői képükről mosolyogtak rám, és biztattak, hogy ne adjam fel.

Kezek a kezemben

Nyolcévesen abbahagytam a körömrágást. Vasárnap délelőtt volt. A házunkkal szemközt levő pravoszláv templomból tódultak ki az emberek, őket néztem a nagy kétszárnyú ablakon át. Szerettem ott könyökölni, a két ablaktábla között volt egy jó húszcentis rész, amit nagymama ablaktölcnek mondott. Nagy hidegben rongyokkal, pokróccal tömték ki, hogy jobban szigeteljen. A külső ablakot szinte soha nem nyitottuk ki, a szüleim nem szerették, ha bejön az utca zaja, pora, vagy ha az ablak alatt a járdán elhaladó bámulnak befelé a szobába. (Magam részéről soha nem vettem észre, hogy bárki különösképpen bámult volna befelé. Az emberek sietősen szedték lábukat, hangosan kopogtak a cipősarkak a kövezen.) Nézelődni viszont a csukott üvegen át is szabad volt.

Még élt apám, aki szintén rágta a körmét. Sajnos az ő kezét örököltem, viszonylag rövid – tömpe, ahogy anyám mondta – ujjakkal és inkább széles, mint hosszúkas körmökkel. Ráadásul az egyik kisujja az utolsó ujjpercnél majdnem derékszögben lefelé görbült. Megharapta a manócska, mindig ezt mondta. Tudtam, hogy motoros balesete volt, mégis sokszor megkérdeztem, miért görbe. Azon a délelőttön már sok ideje volt, hogy győzködtük egymást, miért lenne érdemes abbahagyni a körömrágást. Több ellenszerrel is próbálkoztunk, legalábbis elméletben. A népi módszerként ismeretes csípős paprikától a modernebbnek ható körömlakkon át az egészen gusztustalan ürülékkel való bekenésig sok minden felmerült. Végül az akaraterő győzött. Nálam. Ő sajnos továbbra is rágta változó erősséggel.

Motoros balesetem nem volt, egy görbe ujjra mégis sikerült szert tennem már kisiskolás koromban. A golyóstoll és a ceruza fogásától ugyanis a jobb kezem középső ujján egy bütyökszerű kinövés keletkezett, és az ujjam is kissé elgörbült. Ezt az áldozatot hoztam az írni tudásért. Úgy vélem, megérte.

Kamaszkoromban azután igyekeztem túlkompenzálni a tömpe ujjaimat, és hosszúra növesztettem, kilakkoztam rajtuk a körmöket. Azazhogy növesztettem volna. Lakkoztam volna. Ha a zongoratanár meg nem keseríti az életemet az örökös dorgálásával. Igaza volt: az ujjbegy nem képes megérinteni, leütni a billentyűt, ha hosszú a köröm. A laposan tartott ujjak, a kalapács-stílus kifejezetten ronda látvány. A billentyűkön markánsan kopogó körmöknek pedig a hangzása ronda. Mit volt mit tenni, engedtem az erőszaknak, és duzzogva bár, rövidre vágtam a körmeimet.

Utólag nem vagyok benne biztos, hogy kifizetődő volt megalkuvónak lenni. Zongorista karrierem sem magasra nem ívelt, sem sokáig nem tartott. Anyám nagyon szerette volna, ha felvesznek a zeneművészeti szakközépiskolába, de ez nem sikerült. Talán azért, mert ő szerette volna, és nem én. A felvételi meghallgatás fájdalmas gyorsasággal zajlott, alig értem a kiválasztott Schumann-

darab végére, már jött a verdikt az egyszemélyes bírálóbizottság részéről: adjanak inkább sima gimnáziumba. Ezzel elbúcsúztam a zongorától és a szolféztól. Előbbi egy kicsit hiányzott, utóbbi egy kicsit sem.

Pedig van itthon zongoránk. Nem az egykori ukrán pianínó, sőt, nem is igazi zongora, csak úgy néz ki. Házilag készített, mives szekrényke rejtje az elektromos Yamahát. Fáj a szívem, hogy többnyire a por lepi, esetleg polcként szolgál. És nem a kezem mérete vagy alakja miatt. A kezem alakja ma is a régi, a körmeim hosszúsága és lakkozottsága változó. Függs az évszaktól, esetleg a napszaktól, az elvégzett vagy még elvégzendő házi- és kerti munka mennyiségétől.

Egyik éjjel arra ébredtem, hogy valaki zongorázik a nappalinkban. Először úgy tetszett, csak álmodom. Sötét volt a ház, távoli hangfoszlányok szűrődtek be a hálószobába. Amikor ébrenlétemről megbizonyosodtam – zsibbadt volt a bal kezem, dolgozott a kéztőalagút-szindróma –, biztosra vettem, hogy idegen jár odabenn. Hiszen nálunk senki nem tud zongorázni! Félve közelítettem, közben önvédelemre alkalmas tárgy után kutattott a szemem.

A sarokban álló lámpa gyér fényénél egy fiatal lányt pillantottam meg. Akkor már felismertem a darabot is, amit játszott. Schumann: Színházi utóhangok. A néhai felvételi darabom. Láttam, hogy én vagyok, aki játssza. Hibátlanul, gördülékenyen, rövidre vágott, de hosszúkás körmökkel, hosszú ujjakkal. Nézem a billentyűkön futkározó kezeimet: a fiam nagy, a vízilabdát magabiztosan fogó kezei voltak. Odahajoltam, hogy jobban lássak, addigra a kezeim már a nagyapám kezeivé öregedtek, irigylésre méltóan hosszú ujjakkal, kéken kidagadó erekkel, őszülő szőrszálakkal. Amint véget ért a muzsika, a fiatal lány felállt, lecsukta a zongora fedelét, és kisétált a szobából.

Visszamentem a hálószobába, bebújtam a takaró alá, de még sokáig nem tudtam elaludni. Hogy elmúljon bal kezemből a zsibbadás, a másik kezemmel nyomogattam, masszíroztam. Egyesével gyúrogattam át az ujjaimat. Amikor a kisujjamhoz értem, éreztem, hogy az utolsó ujjpercnél majdnem derékszögben lefelé görbül.